

شیلات استرآباد

به مناسبت یادبود ملی شدن شیلات ایران در ۱۲ بهمن ۱۳۳۱

■ مریم محمدشفیق
مسؤل مرکز اسناد و مدارک تاریخی
مؤسسه فرهنگی میرداماد

مقدمه

بهره‌برداری از آبزیان دریای کاسپین از زمان‌های بسیار دور توسط ماهیگیران ایرانی و روسی متداول بوده است. ولی تا زمان حکومت قاجاریه دولت‌های وقت نقش مشخصی در این زمینه نداشته‌اند. مثلاً در زمان صفویه بازرگانان و ماهیگیران روسی مستقیماً با اخذ مجوز صید از مقامات محلی به‌طور نامحدود از انواع ماهی‌های کرانه‌های ایرانی دریای کاسپین بهره‌برداری می‌کردند. به ویژه از آن‌جا که ماهیان خاویاری دریای کاسپین که به دلایل شرعی و مذهبی مورد توجه و استفاده‌ی ایرانیان مسلمان نبود، زمینه را بیشتر برای روی آوردن اتباع روسی جهت بهره‌برداری از ذخایر جنوبی دریای کاسپین فراهم می‌کرد و فرمانداران محلی هم به نوبه خود هر رودخانه و یا هر قسمت از دریا را با استفاده از موقعیت خود به اتباع روسیه تزاری اجاره می‌دادند.

در سال ۱۲۱۴خ محمدشاه قاجار به موجب فرمانی این ترتیب را برهم زد و همه اجاره‌هایی را که بدون دخالت دولت تنظیم شده بود باطل اعلام کرد. حاجی میرزا آقاسی صدراعظم وقت برای تحکیم فرمان مذکور شخصاً تمام شیلات ایران را از شاه اجاره کرد و به ترتیب یکی پس از دیگری به میرابراهیم خان دریابگی، میرصادق دریابگی، میرزا اسماعیل خان و میرزا آقاسی گیلان، به مبالغ مختلف و بالاخره به شخصی به اسم «عبدل» از اتباع روسیه به مبلغ ۶۵۰۰ تومان اجاره داد.

درگیری‌های پی‌درپی ایران با دولت روسیه موجب شد که امتیاز بهره‌برداری از آبزیان سواحل جنوبی دریای کاسپین در ایران تا سال ۱۲۷۲خ در اختیار افراد متعدد خارجی قرار گیرد و بالاخره در این تاریخ طی قراردادی کوتاه‌مدت امتیاز بهره‌برداری از شیلات شمال به شخصی به نام استپان مارتینوویچ لیانازوف که از سرمایه‌داران هشترخان و صاحب امتیاز شیلات این شهر بود واگذار گردید، که نهایتاً در تاریخ ۲۵ دسامبر ۱۸۹۳ برابر با ۱۲۷۳خ در شهر تهران قراردادی بین صدراعظم به عنوان نماینده ناصرالدین شاه و لیانازوف به عنوان بهره‌بردار، به امضاء رسید و طی این قرارداد ماهی‌های قابل صیادی در ایران از رودخانه آستارا در مرز غربی تا رودخانه اترک در مرز شرقی سواحل ایرانی کاسپین، به مدت ۲۷ سال یعنی تا تاریخ اول اکتبر ۱۹۲۰ در مقابل پرداخت سالانه ۵۰۰ هزار تومان، در اجاره لیانازوف قرار گرفت. در این دوره بود که لیانازوف، به

عنوان مستأجر شیلات ایران، متعهد شد طبق متن قرارداد، مراکز و ایستگاه‌های متعدد صید و بهره‌برداری - به‌ویژه برای فرآوری خاویار - در نقاط مختلف سواحل ایرانی کاسپین ایجاد نماید. پس از سپری شدن سه سال از مدت این قرارداد و فوت لیانازوف، در سال ۱۸۹۶ قرارداد جدیدی با پسر وی گئورکی استپانووویچ لیانازوف با همان شرایط و افزایش مدت پنج سال به قرارداد قبلی؛ یعنی تا تاریخ اول اکتبر ۱۹۲۵، به امضاء رسید.

محدوده‌ی جغرافیایی امتیاز لیانازوف تمام آب‌های ساحلی ایالات گیلان، مازندران و استرآباد را دربر می‌گرفت و نواحی عمده‌ی شیلات در این قرارداد عبارت بود از مناطق آستارا، بندرانزلی، حسن‌کیاده، مشهدسر، خواجه‌نفس، خلیج استرآباد و گمش‌تپه.

باتوجه به این‌که گئورکی لیانازوف غیر از تجارت شیلات، فعالیت‌هایی در استخراج و تجارت نفت در باکو و نیز فعالیت‌های تجاری دیگر داشت، پس از فوت وی، میراث او به سه پسرش به نام‌های مارتین، استپان و لئون رسید و هرکدام بخشی از امور مربوط به میراث تجاری خانواده خود را اداره می‌کرد؛ مارتین لیانازوف که برادر بزرگتر بود، اداره‌ی امور شیلات را برعهده گرفت و فعالیت‌های او تا زمان وقوع جنگ جهانی اول ادامه داشت. شروع جنگ جهانی و وقوع انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه و هم‌چنین تفاوت در نرخ ارز و مشکلاتی که در زمینه خروج پول از روسیه پیش آورد، موجب شد کمپانی لیانازوف نتواند اجاره‌بها را به موقع و بر طبق قرارداد پرداخت نماید. بنابراین به‌واسطه‌ی اوضاع یادشده، اختلافاتی بین دولت ایران و کمپانی لیانازوف به‌وجود آمد. تا این‌که سرانجام در سال ۱۲۹۷ خ دولت ایران تصمیم به لغو امتیاز شیلات لیانازوف‌ها گرفته و پس از الغای امتیاز آن‌ها، دولت ایران طبق اعلانی شیلات سواحل جنوبی دریای کاسپین را به مزایده گذاشت.

در سال ۱۹۱۸ م برابر با ۱۲۹۸ خ یکی دیگر از اتباع روسیه به نام گریگورپتروویچ وانیتسوف طبق قرارداد جدیدی برای مدت ۲۰ سال بهره‌برداری از آبزیان سواحل شمال ایران در دریای کاسپین را در اختیار گرفت. این قرارداد نیز دوام چندانی نیافت و در سال ۱۹۲۰ م (۱۳۰۰ خ)، وانیتسوف از روسیه به فرانسه پناهنده شد و قرارداد او از طرف ایران ملغی گردید.

بالاخره در تاریخ ۱۲ بهمن ۱۳۰۶ پیمانی بین دولت‌های ایران و شوروی برای ایجاد «شرکت مختلط ماهی ایران و شوروی» با سرمایه مساوی منعقد گردید، که براساس آن امتیاز بهره‌برداری از آب‌های ساحلی ایران در دریای کاسپین و چند رودخانه مهم آن به مدت ۲۵ سال به این شرکت واگذار شده و سود شرکت همه‌ساله به‌مناصفه بین دو دولت تقسیم می‌گردید. این شرکت در آغاز کار، سواحل تحت حاکمیت ایران را به سه ناحیه‌ی انزلی، حسن‌کیاده و قره‌سو تقسیم کرده و در بابلسر نیز شعبه‌ای دایر نمود و در هر یک از نواحی، تأسیسات و امکاناتی برای صید ماهیان فلس‌دار و ماهی‌های خاویاری و استحصال خاویار از آن‌ها برپا کرد. در سال‌های پایانی قرارداد ۲۵ ساله قرارداد شرکت مختلط شیلات ایران و شوروی، زمزمه‌هایی درخصوص ملی شدن شیلات مطرح می‌شد، تا این‌که پس از پایان مدت این قرارداد در سال ۱۳۳۱، دولت دکتر محمد مصدق موفق شد در ۱۲ بهمن ۱۳۳۱ لایحه‌ی ملی شدن صنعت ماهی و شیلات ایران را در مجلس شورای ملی ایران به تصویب رسانده و در همین تاریخ سازمان ملی شیلات ایران نیز تأسیس شد.

■ معرفی اسناد

در این شماره از فصلنامه میرداماد ۱۶ عنوان سند در ۲۲ برگ، از تاریخ ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۰ در خصوص مکاتبات وزارت امور خارجه، اداره فلاح و تجارت و فوائد عامه، وزارت داخله و حکومت استرآباد در مورد تشکیل کمیسیونی جهت رسیدگی به امورشلیات سواحل دریای کاسپین و رفع اختلافات وژات لیانازوف‌ها و بدهی آنان به دولت و... ارائه خواهد شد.

به منظور جلوگیری از تطویل متن، در بازنویسی این اسناد، از ارائه قالب و فرم سند خودداری شده و تنها متن سند ارائه خواهد شد.

■ سند شماره یک (۱)

مراسله تجارتخانه وراث لیانازوف به وزارت فواید عامه مورخ ۲۳ آذر ۱۲۹۹ (۱۵ دسامبر ۱۹۲۰)

[متن دوزبانه روسی-فارسی / بخش فارسی]

مقام منیع وزارت جلیله فلاح و تجارت و فوائد عامه دامت شوکته

سند شماره یک (۱)

در تعقیب عریضه خود دائر به دخالت و تصرف تجارتخانه طومانیانس در اموال و دارائی صیادی این تجارتخانه در ادارات استرآباد محترماً معروض حضور مبارک می‌دارد که از بقایای صیدی که تجارتخانه طومانیانس در سال ۱۹۲۰ در خلیج استرآباد نموده، معادل شصت هزار پوط ماهی نمک‌زده در انبارهای مخصوص چوبی، که برای حفظ ماهی با قیمت‌های خیلی گزاف ساخته شده، هنوز باقی هستند. این مقدار زیاد ماهی که بدون احتیاطات لازمه فنی و بدون مخارج کافیه از طرف آن‌ها صید شده، تقریباً تماماً خراب و ضایع گشته‌اند و در یک آتیه نزدیکی بایستی آن‌ها را بیرون ریخت. چون این ماهی‌ها که بیش از ۱۹۰ انبارهای مذکوره را متصرف شده‌اند، به واسطه خراب شدن ممکن است بلکه قطع است که انبارهای مزبوره را که به قیمت خیلی خیلی گزاف ساخته و تهیه شده، خراب نمایند. مستدعی است اجازه و مساعدت فرمائید که به زودی قبل از تحمل خسارات، به خرج اداره طومانیانس ماهی‌ها را بیرون ریخته و انبارها را تخلیه و تمیز نمائیم. در عریضه

نمره ۶۷ خود معروض که از بابت مال الاجاره شصت هزار پوط ماهی مذکور در ضمن ۱۱۱۶۴۰۰ قران، از قرار هر پوط در روز نیم‌شاهی، با تجارتخانه مذکوره تا اول ژانویه ۱۹۲۱ محسوب نموده‌ایم. اینک احتراماً به اطلاع آن وزارت جلیله می‌رساند که هرگاه تا اول ژانویه ۱۹۲۱ انبارهای مذکوره تخلیه و پاک نشوند از آن تاریخ به بعد از

قرار پوطی یک شاهی در روز با تجارتخانه مذکور محسوب خواهیم کرد و این مال الاجاره معادل ماهی نه هزار تومان خواهد بود و نیز به عرض اولیای آن وزارت جلیله می‌رساند علاوه زانکه ۳ این ماهی‌ها انبارها را خراب خواهند کرد، مخصوصاً از نقطه نظر حفظ‌الصحه عمومی که ممکن است در شمال ایران تولید امراض ۴ نماید حتماً واجب است که این ماهی‌ها بیرون ریخته شوند. سواد این عرض حال به هیئت محترم دولت هم تقدیم گردید.

تجارتخانه وراثت گ. س. لیانازف - مدیر صاحب اختیار کل م. لیانازف

اداره کل فلاح و تجارت ۲۶ قوس سنه ۱۲۹۹ [۱۲]

[مهر چهارگوش: «ورود به دفتر اداره کل فلاح و تجارت/ بتاريخ ۲۷ قوس ۹۹ نمره ۱۹۹۹»]

[مهر چهارگوش: «ورود به کابینه وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه/ ۲۶ برج قوس ۹۹/ نمره ۳۵۴۵»]

■ سند شماره دو (۲)

سواد تلگراف از استرآباد به ریاست وزراء مورخ ۲۴ دی ۱۲۹۹

ریاست وزراء/ ورقه تلگرافی

سواد تلگراف استرآباد

مقام منیع ریاست جلیله وزراء عظام دامت شوکتہ نمایندگان لیانازف با نماینده حکومتی و ریاست فواید عامه که قره‌سورفته‌اند، صورت مجلس نوشته، در لف یک طغرا مراسله رسمی ارسال و اشعار می‌دارند اوقاتی که تجارتخانه طومانیانس و وانتسوف ۵ شیلات قره‌سو ۶ را اشغال نموده، به علاوه استفاده‌ای که از اثاثیه آن جا کرده‌اند، قریب شصت و پنج هزار پوط ماهی نمک‌دار تا حال میان انبارها و مخزن‌های مخصوصه این کار، که پاره‌ای در میان رود قرسو و پاره‌ای در میان دریا واقع است، گذاشته‌اند، به علاوه ضرری که به مخزن‌های مزبور و حلقه‌های آهنی اطراف آن‌ها وارد آورده، تا دو ماه نیز ماهی‌های مزبوره به کلی فاسد و هوای آن صفحات را کثیف و اسباب تولید امراض مسریه خواهد بود و خسارت که از این ممر عاید تجارتخانه لیانازف شده، به تصدیق جماعتی که صورت مجلس را امضاء کرده‌اند، معادل دوهزار و ششصد و شصت تومان است که نماینده لیانازف استرداد آن را از طرف طومانیانس‌ها تقاضا و ضمناً در باب تنظیف و تعمیر مخزن‌ها و ریختن ماهی‌های خراب شده به دریا به فوریت، تعلیمات خواسته‌اند. عقیده بنده این است در صورتی که اجازه فرمایند جواب نوشته شود که به اطلاع نماینده فواید عامه و

صفحه نخست سند شماره دو (۲)

حکومت، مخزن‌ها را فوراً خالی و تنظیف نموده، مخارج آن را جزو به‌جزو صورت بردارند که بعد به هر وسیله اقتضا نماید خودشان از طومانیانس و وانتسوف ۷ استرداد نمایند، یا اگر ممکن شود که طومانیانس‌ها تا به نماینده خودشان در بندرجز امر دهند که این اقدام به اطلاع او باشد البته بهتر خواهد بود و اگر مداخله این کار به کلی از وظایف ما خارج است، فوراً مطلع فرمایند جواب لازم داده شود. سواد صورت مجلس و مراسله نماینده لیانازاف و راپورت رئیس فواید عامه از پست تقدیم می‌شود. ۲۴ جدی نمره ۴۶۰۷ قایم مقام [امضاء: ... (ناخوانا)...] [مهر بیضی: «کابینه ریاست وزراء ۱۳۳۵»]

■ سند شماره سه (۳)

مراسله تجارتخانه برادران تومانیانس به وزارت فواید عامه،

مورخ ۲۵ بهمن ۱۲۹۹ (۶ جمادی ۱۳۳۹) - شماره ۸۲/۱۶۴

مقام منبع وزارت جلیله فلاح و تجارت و فواید عامه دامت شوکته

درخصوص تخلیه و پاک نمودن انبارهای ماهی قراسو که راجع به مستاجرین شیلات که مسیو وانتسیف و تجارتخانه این جانبان باشد، کراراً آن وزارت جلیله به تجارتخانه نوشته و امر به تخلیه آن‌ها نموده‌اند. تجارتخانه هم بر حسب امر آن وزارت جلیله اجباراً تقبّل و معروض می‌دارد که حاجی عطاء، خداویردی،

قربان‌دوردی و اخوی او حاجی محمد باید با اطلاع شعبه تجارتخانه بندرجز انبارها را تخلیه و پاک نموده و ماهی‌ها را به شرایط ذیل حمل نمایند:

۱- حاجی عطاء باید انبارها را پاک نموده و مخارج آن هر قدر بشود از خود متحمل شود و ماهی‌ها را از آن‌جا حمل نموده و انبارها را پاک کرده، به طوری که اسباب رضایت نماینده دولت باشد، به موجر تحویل نماید. از بابت کلیه مخارجی که به این عملیات تعلق می‌گیرد، تجارتخانه ابداً مسؤولیتی بر خود قبول ننموده و نخواهد نمود.

۲- حاجی عطاء باید تمام اثاثیه و لوازم ماهیگیری را که در قراسو است و به موجب صورت علیحده، که رئیس تجارتخانه شعبه بندرجز ارائه خواهد داد، تحویل تجارتخانه بندرجز دهد.

بنابراین لازم است که آن وزارت جلیله به حکومت جلیله استرآباد امر فرمایند که دو شرط فوق را به موقع اجرا گذارد.

اداره کل فلاح و تجارت ۲۴ دلو سنه ۱۲۹۹ [۱۲]

[مهر چهارگوش: «ورود به دفتر اداره کل فلاح و تجارت/ بتاریخ ۲۴ دلو ۹۹/ نمره ۲۳۹۱»]

[مهر چهارگوش: ورود به کابینه وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه/ ۲۴ برج دلو ۱۲۹۹ نمره ۴۲۶۸]

[مهر چهارگوش تجارتخانه تومانیانس به خط و الفبای انگلیسی]

سند شماره سه (۳)

■ سند شماره چهار (۴)

مراسله وزارت فواید عامه (اداره کل فلاح و تجارت - اداره جنگل ها و آبها) به وزارت امور خارجه،

مورخ ۲ بهمن ۱۲۹۹ - نمره ۳۹۸۴ - کارتن ۲۸ - دوسیه ۴/۱

وزارت جلیله امور خارجه مراسله محترمه نمره ۱۷۶۵/۸۸۹ واصل و زیارت شد با عطف توجه به مراسله این وزارت خانه مورخه ۱۷ سنبله هذه السنه نمره ۲۱۹۸/۱۳۵۱ و مراسله جوابیه آن وزارت جلیله مورخه ۱۲ محرم سال جاری نمره ۵۸۸۰/۳۰۳۶ و سوابق امر، لزوماً متذکر می شود که مسئله بر تسویه مطالبات عملیات لیانازفها در استرآباد، از تجارت خانه مزبوره چنان که به خوبی مسبق و مستحضرنند مدت ها است موضوع اقدامات بوده و بیش از آن چه تعویق افتاده است ممکن نبود در این امر تأخیر نمود. بناء علیهذا این وزارت خانه نظر به حفظ منافع دولت و رعایت موقعیت سرحدی که متواتراً از طرف حکومت استرآباد و وزارت جلیله داخله خاطر نشان می شد، پس از آن که آن وزارت جلیله دخالت سفارت روس را به ملاحظاتی غیرممکن دانسته، این وزارت خانه با مسیو مارتین لیانازف، که در آن وقت یگانه نماینده تجارت خانه لیانازفها متوقف در طهران معرفی شده بود، داخل در مذاکره شده و برحسب تقاضانامه او، که سوادش تلواً تقدیم می شود، مقرر داشت که با اطلاع کمسیون مرکب از نماینده این وزارت خانه و نمایندگان وزارتین جلیلتین داخله و مالیه و نماینده مسیو مارتین مشارالیه در استرآباد تشکیل یافته، اولاً از کلیه اموال لیانازفها که دولت تاکنون با مخارج گزاف حفظ و حراست نموده، صورت جامع و کاملی برداشته و مقدار آن ها معین شود - ثانیاً معادل مبلغ شصت هزار تومان از آن قسمت از اسباب های مزبوره که چندان برای صید ماهی طرف احتیاج باشد، به طور مزایده به فروش رسانیده قروض و مخارج مقرر را بدهند. اکنون هم کمسیون مأمور به این امر در استرآباد مشغول برداشتن صورت اثاثیه می باشد و هنوز به

سند شماره چهار (۴)

حراج شروع نکرده و این اقدام نیز طبیعتاً به تأخیر خواهد افتاد و مانعی ندارد که سایر وراثت تجارت خانه مشارالیه نماینده و نمایندگانی برای نظارت در اجرای تصمیمی که قبلاً اتخاذ شده به استرآباد بفرستند. اخیراً هم این وزارت خانه به طوری که جواباً عرض نموده، مفاد مراسله محترمه نمره ۸۰۹ را در نظر گرفته و به مسیو مارتین نیز ابلاغ داشت. بدیهی است از این به بعد هر تصمیمی دائر به تجارت خانه لیانازفها اتخاذ شود (در حدود حفظ منافع دولت و اشخاص ثالث که از این تجارت خانه طلبکار هستند و مدت ها است تکلیف آن ها معلوم می باشد) با اطلاع دو نفر وراثت دیگر و یا نمایندگان قانونی آن ها خواهد بود. این وزارت خانه خیلی خوشوقت می شود که وراثت تجارتخانه لیانازفها هرچه زودتر به وسائل قانونی رفع اختلافات داخلی

خود را نموده و دائر به تسویه قروض دولت و غیره معاً در این وزارت خانه حاضر و قرار قاطعی بگذارند. چه پیش از این تأخیر در این امر، هم برای دولت و هم جهت آن‌ها مسلماً نتیجه [ای] جز ادامه زحمت و تزیید خسران نخواهد داشت - ۲ دلو ۹۹ [دو امضاء: ... (ناخوانا) ...]

■ سند شماره پنج (۵)

مراسله وزارت امور خارجه (اداره تحریرات روس) با وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه،

مورخ ۱۴ بهمن ۱۲۹۹ (۲۴ ج ۱۳۳۹ - شماره ۱۰۰۱/۱۹۴۸

وزارت جلیله فلاح و تجارت و فواید عامه

سه فقره مرقومه آن وزارت جلیله نمره ۳۹۸۴/۲۳۱۳ و نمره ۴۰۳۹/۲۲۴۹ و نمره ۴۰۳۹/۲۲۴۷ راجع به اموال

سند شماره پنج (۵)

لیانازف‌ها در استرآباد زیب و وصول داد، جواباً خاطر محترم را مستحضر می‌دارد مواد مندرجه در دستورالعمل نمره ۳۴۷۷/۱۹۸۱ صادره نماینده فواید عامه در استرآباد اغلب مربوط به وظایف آن وزارتخانه بوده و وزارت خارجه عقیده [ای] راجع به آن‌ها اظهار نمی‌کند، فقط نظر به یادداشت سفارت روس مورخه ۱۱ ربیع‌الثانی که می‌نویسند (به موجب نظامنامه تجارتخانه حق اقدامات به شرکاء کامل الاختیار منحصر است که باید معاً داخل عملیات مربوطه به تجارتخانه بشوند نه منفرداً، شرکاء مزبور که اکنون در طهران اقامت دارند مسیو مارتین لیانازف، مسیو لئون لیانازف و قیّمه صغیر مرحوم استپان لیانازف می‌باشند) وزارت خارجه به ماده چهارم دستورالعمل مزبور که حق اخذ مبلغ نوزده هزار و پانصد و هشتاد و هفت تومان و پنج‌شاهی به مسیو مارتین لیانازف بالانحصار می‌دهد متعرض است. بنابراین لازم است ماده چهارم دستورالعمل مزبور

را طوری تغییر دهند که با شرکاء کامل الاختیار مفصله در یادداشت سفارت روس معامله متساویه بشود و وزارت خارجه را از تغییر این ماده سریعاً مطلع فرمایند که تعلیمات لازمه به کارگزاری ۸ استرآباد صادر گردد. سواد تلگراف نمره ۸۸۱ این وزارتخانه را هم که خواسته بودید تلواً ارسال می شود. ناظم الملک [مهر بیضی: (وزارت جلیله امور خارجه)]

اداره کل فلاح و تجارت به مناسبت حضرات را خواسته بلکه به مسالمت باهم موافق شوند و انجام امور به اطلاع همه شرکا صلاحیت دار خاتمه داده شود ۱۶ دلو سنه ۱۲۹۹ [۱۲].

[مهر چهارگوش: «ورود به کابینه وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه/ ۱۶ برج دلو ۱۲۹۹ نمره ۴۱۹۱»]

[مهر چهارگوش: «ورود به دفتر اداره کل فلاح و تجارت/ بتاریخ ۱۶ دلو ۹۹ نمره ۲۳۴۶»]

■ سند شماره شش (۶)

سواد مراسله وزارت فواید عامه به ریاست وزراء،

مورخ ۱۶ بهمن ۱۲۹۹ - شماره ۳۹۶۱/۲۲۰۶ - شماره رونوشت ریاست وزراء ۱۲۳۳۱

مقام منیع ریاست وزراء عظام دامت عظمته

مرقومه مطاعه مورخه ۲۸ برج جاری نمره ۱۰۵۵۹ متضمن سواد تلگراف حکومت جلیله استرآباد دائر به مقداری ماهی متعلق به تجارتخانه طومانیانس که در انبار لیانازوفها در قره سو باقی مانده و محتمل است به واسطه گرمی هوا فاسد و موجب امراض مسریه گردد واصل دست احترام گردید. در این باب سابقاً به طومانیانسها نوشته و تأکید شده است که اقدام سریعی به عمل آورند، گویا تاکنون تعقیبی که لازم است به این امر نداده اند. بنابراین مقتضی است از طرف مقام منیع ریاست وزراء عظام دامت شوکت به تجارتخانه طومانیانسها مفاد تلگراف واصله را تأیید فرموده و موعدی تعیین فرمایند که هرگاه تا آن موعد اقدامی از طرف آنها به عمل نیاید آن وقت پیشنهاد حکومت استرآباد به موقع اجرا گذاشته شود.

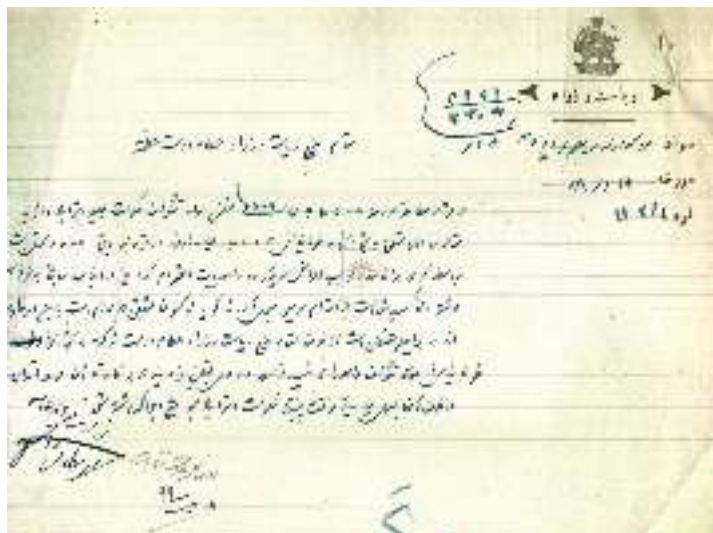
وزارت فواید عامه سواد

مطابق اصل است

[امضاء.]

اداره کل فلاح و تجارت /

۱۹ حوت ۱۲۹۹ [۱۲].

سند شماره شش (۶)

■ سند شماره هفت (۷)

سواد حکم حکومت استرآباد در باب تجارتخانه‌های طومانیانس و لیانازوف،
مورخ ۱۶ بهمن ۱۲۹۹ - شماره ۱۱۲۳۱ (ضمیمه سند شماره ۷)

سند شماره هفت (۷)

حکومت جلیله استرآباد

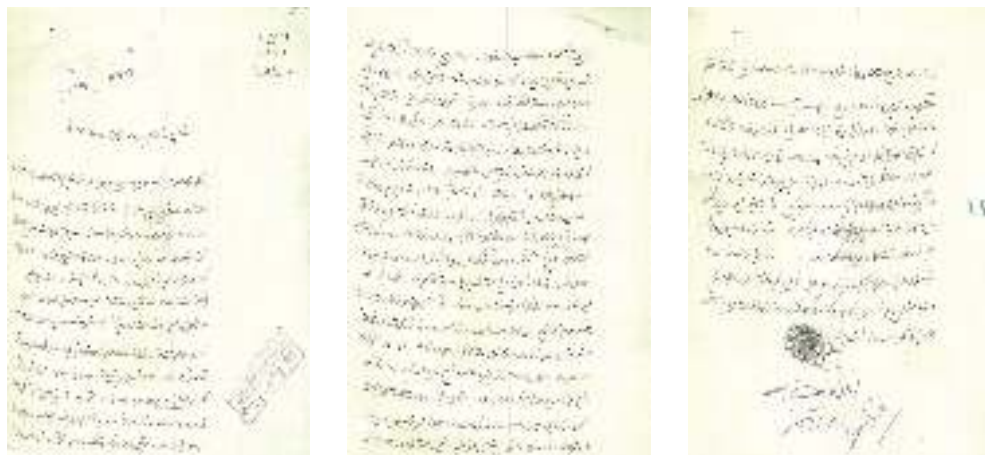
در تعقیب پیشنهاد راجع به موضوع ماهی متعلق به تجارتخانه طومانیانس که در انبارهای لیانازوف‌ها در قره‌سو باقی مانده، لزوماً اشعار می‌دارد معلوم نموده اطلاع بدهید این ماهی که در آنجا موجود است چه مقدار است و چون تجارتخانه‌های طومانیانس و لیانازوف به دولت مبالغی مقروض‌اند باید زودتر آن‌ها را به فروش برسانید که بیش از این در انبار نمانده و فاسد نشود و بلکه آن‌چه علاقه‌جات در استرآباد هست ضبط کنید و معین نمائید چیست تا تکلیف معین گردد. سپهدار اعظم [امضاء:] سواد مطابق با اصل است. اداره کل فلاح و تجارت ۱۹ حوت ۱۲۹۹ [۱۲].

■ سند شماره هشت (۸)

گزارش رئیس حفظ‌الصحه استرآباد به وزارت فواید عامه در باب شیلات استرآباد،
مورخ ۱۹ بهمن ۱۲۹۹ - نمره ۵۸

مقام منبع وزارت جلیله فلاح و تجارت و فواید عامه دامت عظمته

با کمال احترام عرض می‌نمایم که در ۱۷ برج جدی ۱۲۹۹ به همراهی مسیو ساکائف وکیل تجارتخانه لیانازف‌ها از استرآباد حرکت کرده، وارد قره‌سو گردیدیم، مشغول انجام وظائف خود شده، ابتدا شروع نمودیم به برداشتن صورت خانه‌ها، بعد از اتمام خانه‌های قره‌سو، عازم خوجه نفس و آشوراده شده، از روی دفتر مطابقه نموده، بعضی از منازل آشوراده به کلی وجود ندارد و برخی در کار انهدام است. بعد از اتمام صورت صحیح کلیه بناها، در انبارها را که در اواخر حکومت جلیله مهر نموده بود، باز کرده مشغول نوشتن اشیاء منقوله با زحمات زیاد شدیم (از قرار تحقیقات به‌طور صحیح در مدت قبل هرچه توانسته‌اند دزدیده و دفاتر مرتب زمان تجارت که همه ساله صورت کلیه اشیاء تجدید می‌شده، مفقود کرده‌اند) نزدیک به اتمام بود که در ۱۶ برج دلو چهار ساعت به غروب مانده که باد و باران به شدت می‌آمد، مشغول نهار خوردن بودیم که عطاخان رئیس یک دسته سوارهای ترکمن داخل واطاقه قره‌سو شده گفت که باید الساعه تماماً از این محل خارج شوید و به هرجا می‌خواهید بروید. سؤال نمودم: برای چه؟ گفت: من نمی‌دانم باید بیرون بروید و در انبارها را هم مهر کنید. فدوی فوراً نتیجه زحمات یک‌ماهه خود را، که عبارت از اسناد و نوشته‌جات باشد، در کیف گذاشته، لباس‌های خود را جمع نموده، از در اطاق بیرون شدم که متجاوز از بیست نفر سوار ترکمن با تفنگ دور بنده را گرفته، در آن واحد چاکر را توی ایوان لُخت نمودند. عطاخان فهمیده از اطاق بیرون آمد، لباس‌های بنده را به زحمت از ترکمن گرفته، به تن خود نمودم. وضع را که چنین

سند شماره هشت (۸)، از چپ به راست صفحات یک تا سه (۳-۱)

دیدم، فوراً از درِ دیگر عمارت خارج شده، خواستم که کیف نوشته‌جات را در محلی پنهان نمایم، بار دوم در حیاط واطاقه ۹ تراکمه ریخته، فوراً لباس‌های بنده را از تنم بیرون آورده، کیف را از دست چاکر گرفته، به زبان ترکی گفتم که توی کیف پول نیست کاغذ است! نوشته‌جات را به من بدهید کیف مال شما باشد. کیف را به زمین زده، تمام نوشته‌جات مرتب و پاک‌نویس را توی آب و گل ریختند. در این دفعه دوم چند نفر از تجار ترکمن که قبلاً به قره‌سو آمده با مسیو ساکائف مذاکراتی نمایند، ایشان ریخته بنده را از دست دزدگان به زحمت نجات دادند، لباس‌های بنده را گرفته پوشانند، بعد ملتفت شدم که انگشتر و جلیپتقه [و] ساعت را بردند. در این بین یک نفر قزاق از دور دیده سوت کشید، سایر قزاق‌ها ملتفت شدند که سوار ترکمن دور عمارت قزاق را گرفتند (۱۴ نفر قزاق چند روز قبل آقای قائم‌مقام فرستاده بودند و شش نفر قزاق دیگر مسیو ساکائف از حکومت خواسته همراه خود بُرده بودیم، به جهت قراولی واطاقه) از آن جایی که دیدم معلوم است که ترکمن خیال چاپیدن و کشتن را ندارد و هرآینه چنین بود عطاخان نمی‌گفت انبارها را مهر نمائید. بدین جهت فدوی فریاد زده به قزاق‌ها گفتم که مبادا جنگ نمائید! بعد مسیو ساکائف با معاون خودش، که پالتو معاون او را هم بردند، آمده با تجار ترکمن و چند نفر قزاق رفته در انبارها را به عجله و با چه حالتی مهر نمودیم. مسیو ساکائف با معاون خود و با ساترئف انباردار سابق قرار گذاشتند که با لتکا بروند به بندرجز. چون دریا کولاک بود جرئت نکردم، اتفاقاً یک نفر جوان اهل گردمحل را دیدم، به او التماس کرده وعده انعام داده، با هزاران زحمات از توی جنگل بی‌راهه دو فرسخ توی باتلاق ۱۰ و باران وارد گردمحل شدیم، شب را مانده، صبح مال کرایه کرده، ۱۷ برج دلو وارد استرآباد شدم. با همان حالت فلاکت حضور حکومت شرفیاب شده، وقایع را به عرض رساندم. در همان جا تلگرافات وزارت جلیله را که به فدوی فرموده بودید، به بنده دادند. بعد به تلگرافخانه آمده، راپورت تلگرافی به مقام منیع عرض نمودم این است اجرت یک‌ماهه زحمات فدوی که دست از کار و شغل طبابت خود برداشته، مشغول انجام اوامر آن وزارت خانه جلیله بودم که چنین اتفاق افتاده. علت چنین واقعه این است که به نظر فدوی می‌رسد که چند روز قبل مسیو ساکائف می‌خواست که دوازده چن ۱۱ از ماهی‌های فاسد را خالی نماید، حکومت به

نماینده خودش میرزا شریف خان کاغذی نوشت که اگر مسیو ساکائف نوشته بدهد که مسؤولیت را خودش قبول نماید عیبی ندارد که ۱۲ چن ماهی فاسد را خالی نماید. مسیو ساکائف چنین نوشته ای داده، ماهی‌ها را در دو لتکا ریخته که برده در دریا بریزند. در این بین از گمرک خانه بندرجز حکم کردند به گمرکچی قره‌سو که این ماهی‌ها مال طومانیانس است و باید به امضای وکیل او باشد البته مانع شوید. در این گفتگو با مسیو ساکائف بودند که عصری عطاخان با متجاوز از ۲۰ نفر سوار وارد قره‌سو شده، ماها را بیرون و هرکسی به سمتی فرار می‌نمود. آن دو لتکا را هم عطاخان گفت برود.

صورت اشیاء غیرمنقوله تمام و صورت اشیاء منقوله را هم که مقداری نوشته بودم، توی آب و گل افتاده، پاک نویس کرده، پست دیگر ارسال می‌دارم. در خاتمه مستدعی چنانم که امر فرمائید کاغذ و پاکت و یک جلد کتاب رمز زوداً التفات فرمائید و مقرر بفرمائید که تلگرافات لازمه فدوی مجانی باشد.

[مهر بیضی: «اداره فوائد و تجارت استرآباد ۱۳۳۲»] [امضاء: «دکتر نادر»].

اداره کل فلاح و تجارت ۱ حوت ۱۲۹۹]. - اقدام شده است ضبط شود.

[مهر چهارگوش: «ورود به دفتر اداره کل فلاح و تجارت/بتاریخ ۲ حوت ۹۹/نمره ۲۴۴۱»].

■ سند شماره نه (۹)

مراسله وزارت فواید عامه به وزارت مالیه،

مورخ ۸ فروردین ۱۳۰۰ - شماره ۲۷/۴۶۹۹ - کارتن ۲۸ - دوسیه ۱/۱۲

وزارت جلیله مالیه

سند شماره نه (۹)

از قرار تلگراف واصله حکومت استرآباد، اداره گمرک از ماهی‌های کهنه‌ای که قریب پنجاه هزار پوپ از بقایای صید سنه ماضیه طومانیانس و وانتسیف در انبارها و چلیک‌های لیانازها در قره‌سو باقی و در شرف فاسد شدن بود و اخیراً با موافقت آن تجارت‌خانه قرار شد که عطاحاجی آن‌ها را حمل نموده، انبارها را پاک و تخلیه کند مطالبه حقوق گمرکی را نماید و بدین واسطه تا حال نتوانسته است ماهی‌های مذکور را حمل نماید، متمنی است قدغن فرمایند اداره کل گمرکات سریعاً تعلیمات لازمه به اداره گمرک استرآباد صادر فرمایند که از حمل ماهی‌های مذکور ممانعت ننماید، چه ممکن است تأخیر حمل آن‌ها به کلی بقیه راهم فاسد و غیرقابل استفاده نماید. در خاتمه لازم میدانم خاطر محترم را متذکر نمایم

که چون عمل هذه السنه هم حسب الحکم مقام منیع ریاست وزراء سابقاً در تحت نظر حکومت و اداره مالیه استرآباد به عطاحاجی فوق الذکر، که اسماً معروف خاطر محترم می‌باشد، واگذار گردیده است. باید در حکم صادره به اداره کل گمرکات این دو موضوع کاملاً تصریح گردد که حساب ماهی‌های کهنه سنه ماضیه

با عمل صید هذمه‌السنه به کلی از یکدیگر مجزا بوده، مخلوط به هم نشود. بدیهی است از صدور اوامر لازمه، وزارت فلاحت و تجارت را هم قرین استحضار خواهند فرمود. ۶ برج حمل ۱۳۰۰ دایره جنگل‌ها و آب‌ها [امضاء: «...محمد...»] - [مهر چهارگوش: «... (ناخوانا) ...»] - مدیر کل فلاحت و تجارت [امضاء: «ع.م. اویسی»].

■ سند شماره ده (۱۰)

مراسله وزارت امور خارجه به وزارت فوائد عامه،

مورخ ۱۱ فروردین ۱۳۰۰ (۲۱ رجب ۱۳۳۹) - شماره سند ۲۷۲۹/۱۲۹۹

وزارت جلیله فواید عامه

در تعقیب مذاکرات کتبی و شفاهی که بنا به تقاضای سفارت روس در موضوع شکایت دو نفر از شرکاء تجارتخانه لیانازف‌ها مدتی است فیما بین وزارت خارجه و آن وزارت جلیله جریان دارد، زحمت افزای می‌شود چون موافق عهدنامه جدید ایران و روس اتباع روسیه در ایران تابع قوانین محلی می‌باشند، وزارت امور خارجه من بعد از این کفید می‌نماید. لذا به طوری که تقاضا فرموده‌اند به کارگزاری استرآباد تلگراف شد در امر لیانازف‌ها هیچ‌گونه دخالتی ننماید. بدیهی است در صورتی که متظلمین حقانیت دعاوی خود را در مقامات مربوطه ثابت نمایند، هرگونه خساراتی در نتیجه اقدامات وزارت فوائد عامه به آن‌ها وارد آمده باشد، مسؤلیت آن متوجه آن وزارت جلیله خواهد بود. از طرف وزیر انتظام‌الملک [مهر بیضی: وزارت جلیله امور خارجه].

اداره کل فلاحت و تجارت مراتب را بعرض برسانید. ۱۴ حمل ۱۳۰۰.

[مهر چهارگوش: «ورود به دفتر اداره کل فلاحت و تجارت/ بتاريخ ۱۴ حمل ۳۰۰/ نمره ۷۱»]

[مهر چهارگوش: «ورود به کابینه وزارت فلاحت و تجارت و فواید عامه/ ۱۴ برج حمل ۳۰۰/ نمره ۴۷۶۶»]

سند شماره ده (۱۰)

■ سند شماره یازده (۱۱)

اعلان اداره کل فلاح و تجارت (اداره جنگل‌ها و آب‌ها) به وزات لیانازوف،
مورخ ۱۱ فروردین ۱۳۰۰ - شماره ۴۶۷۹

اعلان

تجارت‌خانه وزات گ.س. لیانازوف:

مسیو مارتین لیانازف

مسیو لئون لیانازف

مادام ورونیکا راخارونا لیانازوا

برای خاتمه و تصفیه محاسبات آن تجارت‌خانه با دولت و اشخاص متفرقه و بالاخره روشن شدن وضعیت قطعی آن تجارت‌خانه در مقابل دولت در تعقیب مذاکرات مکرره و انتظار طولانی، اینک لزوماً به وسیله این مراسله اخطار می‌نماید که بایستی تا تاریخ ۱۸ برج جاری در مسائل ذیل تصمیمات مشترکه از طرف شرکاء تجارت‌خانه اتخاذ شده و به این وزارت‌خانه اطلاع دهید:

اولاً - تهیه صورت کامل قروض و دارائی تجارت‌خانه وزات گ.س. لیانازف در ایران و ارسال آن صورت به این وزارت‌خانه.

ثانیاً - ترتیب تسویه کلیه قروض تجارت‌خانه چه نسبت به دولت و چه نسبت به اشخاص متفرقه، به طوری که مقرون به صلاح و تسریع اتمام امر بوده باشد. بدیهی است هرگاه تا تاریخ مزبور راجع به دو مسئله فوق، تصمیم

سند شماره یازده (۱۱)

مشترکی اتخاذ و به وزارت‌خانه اعلام نشود، این وزارت‌خانه مجبور خواهد بود که برای حفظ منافع دولت و طلبکاران آن تجارت‌خانه اقدامات مقتضیه به عمل آورد. ۷ حمل ۱۳۰۰ - نمره ۴۶۷۹/۲۱. (وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه)

اداره محترمه جریده ایران ۵۹ نمره

خواهشمندم شرح اعلان فوق را دو مرتبه در ظرف یک هفته در صفحه اول جریده فریده مقرر دارید درج و نشر نمایند. ۱۰ حمل ۱۳۰۰.

مدیر دایره جنگل‌ها و آب‌ها [امضاء: «...محمد...»] - مدیرکل فلاح و تجارت [امضاء: «ع.م. اویسی»]

■ سند شماره دوازده (۱۲)

مراسله وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه (دایره جنگل ها و آب ها) به مسیو لئون لیانازوف،

مورخ ۱۱ اردیبهشت ۱۳۰۰ - شماره ۵۲۸۲

مسیو لئون لیانازوف

در جواب مشروحه خصوصی شما مورخه ۲۶ آوریل ۱۱۲۱ لزوماً اشعار می شود که مراسله مورخه ۲۰ ژانویه از طرف شما به نظر نرسیده، ولی دائر به عملیات کمسیون مأمور تسویه قسمتی از قروض تجارت خانه وراث گ. س. لیانازوف در استرآباد با آن که چه به وسیله وزارت جلیله امور خارجه و چه مستقیماً از طرف وزارتخانه من توضیحات لازمه داده و خاطر شما مسبوق شده، جای تعجب است که باز هم اظهار عدم اطلاع و تجاهل می نمایند! پیشنهاد وکیل شما مورخه هفتم حمل را که در تعقیب ابلاغ مفاد مراسله مورخه هفتم حمل نمره ۴۶۷۹/۲۱ وزارتخانه داده است، دیده ام. با این که مکرراً به شما خاطر نشان شد، در این موقع نیز یک بار دیگر متذکر می شوم که اختلاف داخلی ذوی الحقوق تجارتخانه گ. س. لیانازوف، که شما یکی از آن ها هستید، به هیچ وجه نمی تواند عنوان و بهانه برای تعویق تسویه امور تجارتخانه مزبوره واقع گردد اعضاء تجارتخانه هرگاه دعاوی نسبت به

سند شماره دوازده (۱۲)

یکدیگر دارند می توانند به وسائل قانونی اختلاف خود را رفع نمایند، ولی بالاشتراک و یا منفرداً لازم است تصمیماتی سریع در حفظ و جمع آوری اموال تجارتخانه و تسویه قروض آن اتخاذ نموده و به موقع اجرا گذارده شود، تا بیش از این موجبات تضییع حقوق دولت و طلبکاران تجارتخانه فراهم نیامده باشد. کارکنان وزارتخانه همواره کمال مساعدت و همراهی را با شما داشته و دارند و البته سزاوار نیست که شما برخلاف منافع خودتان و دولت در تعقیب تقاضاهای حقه وزارتخانه، به عنوان اختلافاتی که با برادر خودتان دارید، خودداری و استنکاف نمائید. ۸ ثور ۳۰۰ دائره جنگل ها و آب ها / مدیرکل فلاح و تجارت [امضاء: «ع. م. اویسی»]

■ سند شماره سیزده (۱۳)

مراسله وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه (دایره جنگل ها و آب ها) به وراث لیانازوف،

مورخ ۱۱ اردیبهشت ۱۳۰۰ - شماره ۵۲۸۲/۲۴۴

مسیو لئون لیانازوف و مادام ورونیکا زاخاروانا

در جواب مشروحه مورخه ۴ آوریل و مذاکراتی که پس از ملاقات مادام ورونیکا زاخاروانا خصوصاً به عمل آمد، اولاً ملاحظه شد که رفع اختلافات فیما بین شما بایستی به وسیله مراجعه به عدلیه بشود و کمسیونی که

منعقد شد برای ترتیب جریان و دوران عمل شیلات بود. لهذا بهتر این است که برای رفع اختلافات فیما بین شرکاء به عدلیه مراجعه نمائید.

سند شماره سیزده (۱۳)

ثانیاً در تأیید مراسله مورخه ۷ حمل ۳۰۰ نمره ۴۶۷۹/۲۱ لزوماً و مجدداً خاطر شما را بدین نکته متوجه می‌سازد که قریب سه سال است از امضای قرارداد اجاره شیلات که با تجارت‌خانه گ.س. لیانازف منعقد شده بود می‌گذرد و چون هنوز از طرف وراثت تجارت‌خانه مزبور قراری در باب تسویه حقوق عملجات و قروض تجارت‌خانه و حفظ و مرمت دارائی تجارت‌خانه داده نشده است، پیوسته موجبات زحمت دولت و صاحبان طلب فراهم آمده، البته مناسب نیست که بیش از این در یک چنین امری که منافع خود شما هم در اقدام به آن است، تسامح نموده، روز به روز بر خسارت و زحمت دولت و صاحبان طلب و ضرر خود تجارت‌خانه بیفزائید. لهذا نظر به حفظ حقوق دولت و عملجات و سایر صاحبان طلب و تعیین تکلیف قطعی اداره عمل شیلات این وزارت‌خانه مجبور است در تعقیب مراسله فوق‌الذکر

خود اقدامات مقتضیه به عمل آورد. از این تاریخ تا پنج روز دیگر هم به شما فرصت مطالعه و ارسال جوابی که متضمن حل مسئله بر وفق مصالح عمل و خودتان و دولت باشد، می‌دهد.
۱۱ ثور ۳۰۰ دائره جنگل‌ها و آب‌ها [امضاء: «... محمد...»] - مدیرکل فلاح و تجارت [امضاء: «ع.م. اویسی»].

سند شماره چهارده (۱۴)

■ سند شماره چهارده (۱۴) مراسله وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه به وزارت امور خارجه، مورخ ۵ تیر ۱۳۰۰

مقام منیع وزارت جلیله متبوعه دامت شوکه
حسب الامر حضرت اشرف به موجب تقاضای وزارت جلیله
امور خارجه مقرر گردیده بود که کمسیون در روز شنبه ۴ برج
سرطان، ۵ ساعت بعد از ظهر، برای امر شیلات و اختلافی که
بین وزارت دارالتجاره لیانازف است، در وزارت فلاح و تجارت و
فواید عامه تشکیل گردد و با حضور نمایندگان محترم وزارت
جلیله امور خارجه و معاون وزارتخانه و مدیرکل و شاهزاده
محمدجعفر میرزا رئیس کل مهندسین، به این امر رسیدگی شود.
لهذا در ساعت مقرر جناب اقتدارالملک نماینده محترم وزارت
خارجه حاضر شدند، شاهزاده نادر میرزا حضور به هم رسانیدند

و جناب ساعدالملک قبلاً اطلاع دادند که چون با وزیرمختار روسیه به حضور اعلیحضرت همایونی باید مشرف شوند، قدری دیرتر در کمیسیون حاضر خواهند شد، ولی تا ساعت هفت و نیم که کمیسیون منتظر بود، حاضر نشدند. لهذا مراتب را به عرض رسانید که جلسه دیگر به اطلاع وزیر امور خارجه معین شود و مقرر فرمایند که نمایندگان خود در ساعت حاضر شوند. [امضاء: «ناظم الملک»]

تسریع در انعقاد این کمیسیون و تعیین تکلیف کار شیلات در حد ضرورت است و خودتان یک موقع دیگر را معین فرموده، به وزارت امور خارجه اطلاع بدهید که نمایندگان خود را معین نمایند و بفرستند. ۵. سرطان.

■ سند شماره پانزده (۱۵)

مراسله وزارت فواید عامه به وزارت امور خارجه، مورخ ۵ تیر ۱۳۰۰ - شماره ۵۹۳۱

وزارت جلیله امور خارجه

در موضوع کمیونی که برای رفع اختلاف ورثه لیانازف بنا بود در شنبه چهارم سرطان در این وزارتخانه تشکیل و با حضور سه نفر نمایندگان آن وزارت جلیله به این امر رسیدگی شود، چون دو نفر از نمایندگان آن وزارت جلیله (آقای ساعدالملک و شاهزاده نادر میرزا) حضور به هم نرسانیده و فقط آقای اقتدارالملک تشریف آورده بودند، لهذا تشکیل جلسه نشد. نظر به این که تسریع در انعقاد این کمیسیون و تعیین تکلیف کار شیلات در ممتهدارجه ضرورت است، ممتنی است برای روز ۳ شنبه هفتم برج جاری قبل از ظهر یا بعد از ظهر، هر موقعی را که نمایندگان آن وزارت جلیله فراغت دارند و می توانند در کمیسیون مزبور حاضر شوند، موقع و ساعت آن را معین نموده و قبلاً هم به این وزارتخانه اطلاع بدهند که در روز سه شنبه کمیسیون منعقد و به این کار رسیدگی و خاتمه داده شود.

سند شماره پانزده (۱۵)

■ سند شماره شانزده (۱۶)

صورتجلسه کمیسیون شیلات شمال، مورخ ۹ تیرماه ۱۳۰۰

کمیسیون شیلات

جلسه دوم روز پنجشنبه نهم برج سرطان در ساعت شش بعد از ظهر منعقد و صورت مجلس قبل قرائت و تصویب شد. کلیه آقایان اعضاء غیر از شاهزاده نادر میرزا و آقای میرزاعلی اکبرخان حضور داشتند. جناب آقای میرزا مجیدخان آهی چنان چه در جلسه قبل مقرر گردیده بود اطلاعات و نظریات خود را به شرح ذیل بیان فرمودند: رئیس مطالب مطابق راپرتها و اطلاعاتی که سابقاً بنده به وزارتخانه داده ام، همان است که آقای اویسی در جلسه قبل برای اطلاع خاطر آقایان محترم بیان فرمودند. توضیحات دیگری که باید داده شود منوط به این است که این کمیسیون از چه نقطه نظر و کدام یک از مسائل راجعه به شیلات را

سند شماره شانزده (۱۵)

صفحات یک و دو (۲-۱)

طرح بحث قرار دهد؛ زیرا چنان که در جلسه قبل هم بنده متذکر شدم مسئله شیلات را برخلاف آن چه که شنیده می شود، نباید به اختلافات مابین برداران لیانازفاها محدود نمود و برای این که موضوع مذاکرات در تحت یک ترتیبی باشد و نتیجه بهتر به دست آید، لازم است مطالب مختلفه که در ضمن مسئله شیلات باید حل گردد، به خوبی واضح و معلوم باشد. به عقیده بنده غیر از مسئله اختلافات مابین وزات تجارتخانه لیانازفا، سه موضوع مهم دیگری نیز در این عمل است که باید هر یک از آنها جداگانه حل و تصفیه شود: اول وصول مطالبات دولت و اشخاص متفرقه از لیانازفاها. دوم وصول مطالبات از تجارتخانه وانتسیف و طومانیانس. سوم آتیه عمل شیلات و طریقه دایرکردن آن.

حالا اگر به کمیسیون اختیار داده شده است که در تمام این مسائل داخل مذاکره شده قرار می اتخاذ نماید، گویا بهتر باشد که هر یک از این مسائل بدو مورد دقت قرار داده شود و آقایان اعضاء کمیسیون توضیحاتی را که لازم می دانند بخواهند و پس از روشن شدن قضایا منفرداً آن وقت چون این مسائل بالاخره به همدیگر مربوط می باشند، مجموعاً مطرح نظر واقع شوند و اگر صلاح باشد قرار کلی نسبت به آنها داده شود.

مطالبات دولت مطابق اسنادی که در وزارتخانه موجود است، معین می باشند. فقط یک قسمت از آن که راجع به قیمت خاویارهایی است که لیانازفاها خودسرانه حمل نموده و فروخته اند، قطعاً معلوم نگردیده که آن هم با توافق نظر طرفین به هر قسمت معین خواهد شد. قسمت عمده از قروض لیانازفاها به اشخاص متفرقه هم مشخص است و باید اسباب آسایش خاطر طلبکاران را به وسائلی که بعد باید مطرح شود فراهم نمود، ولی باید معین گردد که آیا دارائی لیانازفاها در

مقابل قروض آنها کافی خواهد بود یا خیر؟ زیرا اولاً بیلانها و صورت حساب هائی که به وزارتخانه داده اند قطعاً ناقص و خیلی دور از حقیقت است و ثانیاً از اموال غیرمنقوله آنها، اگر بنا باشد فروخته شود و قروض آنها پرداخته گردد، به عسرت می توان برای تأدیه این قروض استفاده نمود.

گذشته از آن، مقداری از منقولات هم ظاهراً از بین رفته است. با این تفصیل محتمل است که اگر این اموال به معرض فروش درآید، بیش از یکصد هزار تومان عاید نشود. لکن باید در نظر داشت که اموال لیانازفاها در هر حال برای عمل شیلات لازم است و باید عدلاً و انصافاً از آنها استفاده نمود، اما نه به طریقی که لیانازفاها مایل اند جلوه داده و مورد استفاده خویش قرار دهند.

در باب مطالبات دولت و اشخاص متفرقه نیز از تجارتخانه وانتسیف و طومانیانس باید فهمید که تا به حال چه اقدامی شده و چه نتیجه حاصل گردیده، تا بتوان راه حل آن را پیشنهاد نمود. اما راجع به آتیه شیلات و طریقه راه انداختن آن، آن چه شنیده می شود و مطابق پروژه هم که اخیراً در کمیسیون قبل قرائت گردید، لیانازفها تشبثاتی می نمایند که قرارداد اجاره به خود آن ها واگذار شود، ولی گویا هر کسی می داند که از وراثت تجارتخانه لیانازفها غیر از دو جوان کم تجربه که می خواهند این عمل با آن ها باشد، کس دیگری باقی نمانده، این دو جوان هم هیچ وقت دخالت در عمل شیلات نداشته و بی اطلاع از کار هستند و مطابق اطلاعاتی که در دست است با این وضعیت حاضر سرمایه داران دیگر هم گمان نمی رود با آن ها شرکت نمایند و به این لحاظ وجهی که برای شروع به عملیات صیادی قطعاً لازم است ندارند و دولت هم با این عسرت کنونی احتمال نمی رود که بتواند مساعدت مالی با آن ها بنماید. پس به عقیده بنده قبول یک چنین مسؤلیتی برای آن ها بسیار سنگین و اداره عمل شیلات به این ترتیب از حیث امکان و اقتدار آن ها خارج است، ولی چون لیانازفها سابقه طولانی در عمل شیلات دارند و به علاوه فعلاً اموالی را هم در سواحل بحر خزر دارا هستند که محتاج الیه این عمل می باشد، دولت باید در تشکیل شرکتی که قطعاً برای عمل شیلات ضرورت دارد و امکان پذیر نیز می باشد، با لیانازفها مساعدت نماید که آن ها هم بی بهره نباشند. بدیهی است برای آتیه عمل شیلات باید فصل چهاردهم قرارداد روس و ایران نیز در نظر گرفته شود، تا برای دولت مشکلاتی در این مسئله تولید نگردد. مسلم است پس از مطالعه در این مسئله در صورتی که [...] باشد می توان شرکتی از طلبکاران عمده لیانازفها و سرمایه داران جدیدی از اتباع ایران و روسیه و خود لیانازفها و کسان دیگر تشکیل داد که بتواند از عهده این عمل مهم برآید. ترتیب شرکت و مقدمات آن بدیهی است تفصیلی دارد که در موقع ذکر آن خواهد شد. قرارداد روس و ایران را آقای اویسی قرائت فرمودند، ولی چون از قرار معلوم متن روسی آن با ترجمه که در دست بود اختلافاتی داشت و نیز از قرار اظهار جناب آقای ساعدالملک عنقریب متن فارسی امضاء شده آن خواهد رسید، این مطلب موکول به وصول متن مزبور شد.

پس از ختم بیانات جناب آقای میرزامجیدخان، جناب آقای ساعدالملک اظهار داشتند: فعلاً لیانازفها در سواحل بحر خزر اموالی دارند و نظر به این که عجلاته روس هائی که در ایران هستند و تجار ایرانی

سند شماره شانزده (۱۵)

صفحات سه و چهار (۳-۴)

سرمایه [ای] که بتوانند عمل شیلات را دائر فرمایند ندارند و از طرفی هم دخالت شرکت های رسمی روسیه در عمل شیلات تولید اشکالات خواهد نمود، پس اگر دولت از خریداران ماهی وجهی به عنوان مساعده تحصیل کند و با لیانازفها هم مساعدت نماید و با خود آنها به طریق صحیحی کنار رود، به صرفه مقرون و به نظر سهل تر می آید.

شاهزاده محمدجعفر میرزا در تأیید اظهارات جناب آقای میرزا مجیدخان اظهار داشتند که: قبل از هر کار باید اموال و قروض لیانازفها را معین نمود و این مسئله در رتبه اولی است؛ زیرا در هر حال دولت چه بخواهد عملیات مستقیم نماید و یا به طریق اجاره و استیجار عمل شیلات را واگذار کند و یا تشکیل شرکتی دهد، در هر دو سه صورت محتاج به دانستن سرمایه و اموال لیانازفها خواهد بود.

آقای اویسی اظهار داشتند که: این مسئله در کمیسیون سه نفری مؤرخه نهم ثور پیش بینی شده است، هرگاه آقایان اعضاء تصویب می فرمایند، صورت مجلس مزبور قرائت و مجدداً پیشنهاد شود:

روز جمعه نهم برج ثور ۱۳۰۰ کمیسیون شیلات منعقد و در تعقیب پیشنهاد سابق خود دائر به القای قرارداد مسیو وانتسیف نظر به فوریت و اهمیت مسائل اقتصادی و اجتماعی و سیاسی که عمل شیلات سواحل بحر خزر حائز است مراتب ذیل با موافقت آراء قطع شد که پیشنهاد شود.

اولاً نظر به اطلاعاتی که از استرآباد درباب فروش اموال و اثاثیه و امکان قره سو رسیده و معلوم می دارد که در هر صورت عملیاتی که در آن جا می شود، رضایت بخش نیست. لازم است به فوریت امر گردد حکومت استرآباد فروش اموال آن جا را تعطیل نموده و با مسؤلیت اعضاء کمیسیون آن جا این اموال را تحجیر نماید تا نماینده دولت وارد شود و ترتیب صورت برداشتن از اموال مزبوره و تأدیه حقوق کارگران را بدهد.

ثانیاً یک نفر نماینده به فوریت از طرف وزرات فلاح و تجارت با معیت یک یا دو نفر نماینده از جانب تجارتخانه وژات گ. س. لیانازف برای پیشرفت امر و اسکات تراکمه و کارگران استرآباد و حفظ اموال واقعه در سواحل عجلانته تا کامیسر شیلات تعیین گردد، برای انجام مسائل ذیل به سواحل بحر خزر اعزام گردد:

۱- تعیین و تهیه صورت کامل و جامعی، از روی کمال دقت، از کلیه اموال منقول و غیرمنقول لیانازفها با قیمت تقریبی آنها.

۲- تعیین قروض و مطالبات تجارتخانه مذکور، از روی اسناد مثبت و مدارک معتبره، به عملجات و اشخاص متفرقه.

۳- تهیه راپرت جامعی از وضعیت شیلات و استفاده [ای] که دولت از آن می تواند بکند، به انضمام رودخانه هائی که در آنها صید ماهی حلال و حرام می شود.

۴- دادن هر قسم توضیحاتی که وزارت فلاح و تجارت و کمیسیون شیلات برای مطالعات دائر به عمل شیلات لازم دارد و تقاضا کند.

ثالثاً در ماه مبلغ سیصد تومان از بابت حقوق و مخارج به نماینده مذکور تخصیص یافته و هم چنین سیصد تومان دیگر ماهیانه از بابت حقوق و مخارج نماینده یا نمایندگان تجارتخانه لیانازفها معین و از طرف دولت پرداخته شود. بدیهی است این مبلغ سیصد تومان اخیر بر قرض تجارتخانه مزبور و بدهی آن تجارتخانه نسبت به دولت باید اضافه و محسوب شود.

رابعاً نماینده یا نمایندگان تجارتخانه لیانازفها فقط حق نظارت خواهد داشت.

برای آن که کمیسیون شیلات بتواند مطالعات خود را از روی یک اساس متینی ادامه دهد، اعزام نماینده دولت به سواحل بحر خزر فوق العاده ضروری است و فوریت دارد، و لازم است هرچه زودتر مراتب فوق از طرف دولت تصویب و به موقع اجرا گذارده شود. ع.م اویسی - مجید آهی - خوشا[؟]

شاهزاده محمدجعفر میرزا درباب تأدیه سیصد تومان به نماینده یا نمایندگان لیانازف به عنوان قرض، نظر به این که شاید اموال آن‌ها به قروض آن‌ها تکافو ننماید ایراد نمودند، ولی پس از مذاکرات بسیار، به اکثریت تصویب شد که پیشنهاد مزبور با قید فوریت مجدداً به دولت پیشنهاد گردد که هرچه زودتر به موقع اجرا گذارده شود.

در ساعت هفت بعد از ظهر کمیسیون ختم و جلسه آتیه به روز شنبه ۱۱ سرطان پنج ساعت بعد از ظهر محوّل گردید.

پانویس‌ها

- ۱- اصل: کارگذاری
- ۲- اصل: نمائید
- ۳- اصل: زنکه
- ۴- اصل: اقراض
- ۵- اصل: وانستوف
- ۶- اصل: قرسو
- ۷- اصل: وانستوف
- ۸- اصل: کارگذاری
- ۹- معنی واژه‌ی «واطاقه» مشخص نیست، لکن باتوجه به متن سند، به نظر می‌رسد از اصطلاحات معماری یا نام فضا باشد!
- ۱۰- اصل: باطلاق.
- ۱۱- معنی واژه‌ی «چن» مشخص نیست، لکن باتوجه به متن سند به نظر می‌رسد از واحدهای حجم بوده باشد! احتمالاً نام نوعی باکس یا بکشه مخصوص نگهداری ماهی بوده است!

منابع

- جهان‌آرا، ناصر. (۱۳۸۷). شیلات خزری ایران برای اعاشه‌ی روسیه. آمل. انتشارات وارث وا.
- کیوان، امین. (۱۳۸۲). ماهیان خاوری ایران. تهران. انتشارات نقش مهر.